

НЕИЗВЕСТЕН ПРЕВОД НА ЛЕНИНОВО СЪЧИНЕНИЕ У НАС

Георги Цанев

Я не пойму, какво силю
сумел потръпне он шар земной

— пише Сергей Есенин в недовършената поема „Гуляй-поле“ по случай смъртта на Ленин. А една година след това го нарече „Капитан земли“. Поетът беше прозрял още в ония бурни години, когато се раждаше социалистическият свят, епохалната историческа роля на Ленин, беше доловил, че ленинското учение ще поведе по нов път човечеството. След Втората световна война по тоя ленински път тръгнаха цяла редица страни, обединени в мощен социалистически лагер. И днес, когато цялото прогресивно човечество се готви да чествува стогодишнината на Ленин, се вижда особено нагледно изключителното място, което ленинизмът заема в историята на човешката мисъл след Маркс.

Ние, родените в края на миналия век, помним много добре с каква необорима сила идеите на Ленин разтърсиха земното кълбо, с каква светкавична бързина се разнесоха по света, за да изместят старите кумири, на които се кланяше нашата младост.

Както е известно, преди Първата световна война най-големи авторитети за българските революционни социалисти (тесняците) и техни учители бяха — след Маркс и Енгелс — Кауцки и Плеханов. Единият предимно по икономическите и политическите въпроси, другият по въпросите на философията и изкуството. Но ролята на Плеханов в България беше по-особена и по-трайна. Той беше чувствуван като по-близък. Той увеличаше със своята по-емоционална реч, с блестящия си стил, с полемичната страст, с богатата си литературна и изобщо културна ерудиция. Неговите съчинения, след излизането им на руски език, се превеждаха у нас веднага на български или се четяха направо в оригинал. Д. Благоев, който го нарече в една статия от 1914 г. *magister*, го считаше за „един от първите учители на международния пролетариат, един от първите теоретици на социализма“, но категорично и твърдо му възрази за неговото неправилно, социалшовинистично отношение към империалистическата война. В програмите на ученическите марксистически кръжоци през първите петнайсет години на XX век книгите на Плеханов заемаха място на едни от основните трудове за изучаване. В книгата на Благоев „Към марксизма!“ (1911) между препоръчаните 28 труда „за първоначално запознаване с Марксовото учение“ четири са от Плеханов (от Маркс и Енгелс по пет, а от Кауцки седем). Но освен препоръчаните в програмата, биваха използвани, поради посочените вече причини, и много други от Плехановите съчинения. От Ленин в Благоевото „упътване“ не е посочено нищо

— неговото име беше дълго време неизвестно у нас — неизвестно поне на широките среди от читатели на марксистическа литература. Разликата между болшевики и меншевики — за които се чуваше по нещо — не беше особено ясна. За нас, учениците-кръжочници, названието „болшевики“ звучеше само като някакво странно понятие с неопределено значение. . . То ни се наложи с истинския си революционен смисъл едва когато научихме за борбата на Ленин — „тоя най-човечен човек“ — против империалистическата война, — и още повече, когато чухме неговия мощен глас в навечерието на Октомврийската революция. От окопите на различните фронтове ние го поменавахме в писмата си като велика надежда и, по цензурни причини, го наричахме Ленау („не немският, а руският Ленау!“). Това беше фаталният за нашите дотогавашни учители Кауцки и Плеханов момент, когато те със своето погрешно отношение към войната и после към Октомврийската революция катастрофално слязоха от пиедестала, на който ги бяхме поставили. . .

Плеханов беше през първото десетилетие на новия век толкова безспорен — и от руските революционери единствен — авторитет, че когато за пръв път се поменаваше в нашия социалистически печат името Ленин, то е сметнато за псевдоним на Плеханов. А пръв го поменаваше Димитър Благоев в статията си „Опортионизъм или социализъм“ („Ново време“, декември 1902). Той прочел книгата му „Что делать?“, от която използва съкрушителни аргументи в борбата си против опортюнизма. И като говори за нейния автор — „руския наш другар Ленин“, — Благоев пояснява: „псевдоним, зад когото се крие известният руски теоретик на социализма“ — т. е. Плеханов. Благоев дори не намира за нужно да го назове изрично — толкова е сигурен, че всички ще се досетят за кого става дума.

Георги Бакалов, когато си спомня за получаването в края на 1902 г. брошурата на Ленин „Что делать?“, съобщава за силното впечатление, което тя направила у нас. Оръжието против опортюнизма в нея било толкова изострено, блестящо, поразяващо. Така — помислил си Бакалов — можел да пише само Плеханов, и заключава: „Никой от българските социалисти не се усъмни, че поставеният на кориците псевдоним — Н. Ленин — принадлежи все на същия общо-признат учител.“ На другата година и Благоев, и Бакалов поменават пак името на Ленин, но вече с неправилно произнeshение: Лъонин. Те използват сполучливо в борбата против българския опортюнизъм книгата му „Что делать?“, като заемат от нея много съображения и аргументи

След тия първи цитати от Лениново произведение, през 1904 г. се правят две извадки от съчинението му „Към селската беднота“, преведени от Стефана Попова-Бакалова и отпечатани в сп. „Работнишко дело“. И това е всичко от Ленин, известно у нас до 1914 г., когато излиза в „Работнически вестник“ (30 октомври) превод на статията му „Войната и руската социалдемократия“ (според издадената през 1952 г. от Библиографския институт библиография „Ленин у нас“). И все пак показателно е, че тъкмо в органа на тесните социалисти излиза за пъв път неговата цяла статия. А през 1915 г. вече Ленин и Д. Благоев си кореспондират като единомишленици по въпросите за войната и международното социалистическо движение.

Но тъкмо през тоя период — в началото на второто десетилетие от XX в. — има преведено и печатано у нас още едно произведение на Ленин — и то е за нас, литераторите, извънредно интересно. Касае се за една от статиите на Ленин за Толстой. След смъртта на великия руски писател сп. „Съвременна мисъл“ помещава редица статии за него под общо заглавие „Руските социалдемократи за Лев Н. Толстой“ (г. II, кн. I, 28 февруари 1911). Аз и друг път съм се занимавал с това списание, но не съм обръщал внимание на тия статии. Сега го преглеждах със специален интерес към литературната критика — и така попаднах на тях.

Статиите са четири, взети от различни руски социалистически вестници: първата — от „Правда“, меншевишки вестник, издаван във Виена, орган на фракцията на Троцки; втората — от „Рабочая газета“, болшевишки нелегален вестник, издаван в Париж; третата (съкратена) — от „Социальдемократ“, нелегален вестник, издаван в Париж и после в Женева (освен първия брой, излязъл в Русия), централен орган на РСДРП; четвъртата (съкратена) — от „Голос социальдемократа“, задграничен орган на меншевиките-ликвидатори.

Само на втората статия е посочен авторът: Х. Л. Рапопорт. Може би оригиналът е бил подписан и авторът е бил повече известен на редакторите и на преводача. Третата статия, взета от „Социальдемократ“, е от Ленин. Тя, както и останалите две, не е подписана. В края на нейния превод в „Съвременна мисъл“ е отбелязано само: „Откъслещи из в. „Социальдемократ“, № 18. Не ми е известно дали оригиналът е бил подписан. В същия брой на „Социальдемократ“ е била отпечатана и друга статия, за която в четвъртото издание на Лениновите съчинения е отбелязано: „подпись: Н. Ленин. А за статията, която ни интересува, в това издание не е казано нищо. Може би не е била подписана. Но и да е била подписана, името на Ленин едва ли би направило впечатление на редакторите на „Съвременна мисъл“ — широки социалисти.

Преведеното представлява четири откъса от статията на Ленин „Л. Н. Толстой“, обнародвана девет дена след смъртта на писателя, когото той толкова високо цени. Първият откъс — това е самото начало: започва с „Умря Лев Толстой“ и завършва с мисълта, че епохата на подготовката на революцията в една от страните, потиснати от крепостничеството, „излезе, благодарение на гениалната светлина, хвърлена от Толстой, като стъпка напред в художественото развитие на цялото човечество“. Във втория откъс се констатира, че „Толстой не само даде художествени произведения, които винаги ще бъдат ценни и четени от масите, когато последните си създадат човешки условия за живот“... но и че в своите произведения той възпламеня поразително — и като художник, и като мислител и проповедник — „чертите на историческата особеност на цялата първа руска революция, нейната сила и нейната слабост“. Тук при превода, който изобщо е добър, неточно са предадени на български думите „ценни“ вместо „ценени“ (рус. „ценимы“) и „особеност“ вм. „своеобразие“ (рус. „своеобразие“). Третият преведен пасаж представя едно дълго изречение, в което Ленин характеризира противоречията на Толстой — те не са противоречия само на неговата лична мисъл, а са отражение на ония противоречиви условия, влияния, исторически традиции, които определят психологията на различните класи и слоеве на „руското общество в пореформената, но дореволюционната епоха“ (по-точно би било: „следреформената, но предреволюционна епоха“). Четвъртият откъс е най-дълъг. Той обхваща всичко от изречението „Умря Толстой и пресели се в миналото дореволюционната Русия“... до края на статията.

От статията са пропуснати съществени моменти, от които особено важен е оня, в който се говори по-подробно за противоречията в личността, възгледите и творчеството на Толстой. Може би преводачът, широк социалист, не е могъл да разбере значението на тоя пасаж. Все пак трябва да се признае, че четирите преведени откъса дават добре представа за отношенияето на Ленин към Толстой и за високата оценка, която той прави на творчеството му. На български е преведено онова, което характеризира Толстой като художник. Изборът на тия моменти ни дава основание да предположим, че преводачът на първата Ленинова статия с литературен характер е бил литератор. Кой е той — за сега остава неизвестно.

Така в началото незабелязано навлизаше у нас могъщата фигура на Ленин, който завладя след Октомврийската революция неотразимо нашето съзнание и стана завинаги наш учител.